

POZOSTALI NA UKRAINIE ALE NIE PRZESTALI BYĆ POLAKAMI

Projekt był realizowany w ramach programu grantowego
Centrum Mieroszewskiego „II Otwarty Konkurs” w okresie od 1 maja
do 30 października 2024 r.

Centrum
Mieroszewskiego

Cel projektu:

Celem projektu było zgromadzenie, opracowanie i udostępnienie zainteresowanym materiałów archiwalnych dotyczących życia Polaków na Ukrainie Radzieckiej w latach 1917-1939, a przez to odtworzenie w miarę kompletnego obrazu społeczności polskiej zmuszonej żyć w warunkach sowieckiego totalitaryzmu. Realizatorzy projektu starali się odpowiedzieć na pytania dotyczące: represji wobec mniejszości polskiej w ZSRR, pokazać zmiany demograficzne wynikające z polityki narodowościowej Moskwy, prześledzić udział Polaków w gospodarce ZSRR, a także opór ludności polskiej wobec postępującej ateizacji i sowietyzacji. Dokumenty zebrane z archiwów ukraińskich (zwłaszcza ze wschodnich obwodów), pozwalały na rekonstrukcję tamtejszych struktur społecznych i wartości kulturowych, a także ukazanie wspólnoty losów różnych narodowości represjonowanych na obszarze USRR.

Realizowany projekt miał więc charakter dokumentacyjnym, źródłowy i edytorski. Jego realizacja polegała na:

- 1) prowadzeniu kwerend archiwalnych i bibliotecznych;
- 2) opracowaniu naukowym zebranych dokumentów;
- 3) przekładzie dokumentów z języka rosyjskiego i ukraińskiego na język polski;
- 4) wydaniu drukiem publikacji *Polacy na Ukrainie. Zbiór dokumentów, cz. 1: Lata 1917-1939* – tom 12 (wcześniej wydano 11 tomów dokumentów w ramach programów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”);
- 5) zdigitalizowaniu 150 dokumentów z archiwów ukraińskich i udostępnienie ich na stronie www. PWIN.

Charakterystyka zebranych w projekcie dokumentów:

W latach poprzedzających realizację projektu (2018–2023) pracownicy i współpracownicy Instytutu prowadzili intensywne kwerendy w ukraińskich archiwach centralnych i obwodowych w następujących miastach: Kijów, Chersoń, Czernichów, Mikołajów, Winnica i Chmielnicki. Zebrano wówczas 1455 dokumentów, znaczną część z nich wydano drukiem. Na opracowanie i wydanie czeka jeszcze ponad 300 posiadanych już przez nas dokumentów z lat 1917-1939.

Wśród zebranych przez PWIN w archiwach ukraińskich dokumentów znalazły się akta ukazujące funkcjonowanie ludności polskiej na Ukrainie Radzieckiej w okresie NEP-u (1924-1929) oraz akta śledcze i sądowe represjonowanej ludności polskiej z lat 1930-1939. Okres NEP-u był bardzo ważny w naszych badaniach gdyż wówczas funkcjonowały polskie rady wiejskie (selsowiety) oraz Polski Rejon Narodowościowy w Marchlewsku. Przebadaliśmy dotychczas polskie rady wiejskie w okolicach Chersonia oraz Chmielnickiego. Po rezygnacji z NEP-u nastąpiła silna sowietyzacja zarówno narodu podstawowego – Ukraińców, jak i żyjących tradycyjnie na Ukrainie mniejszości narodowych, w tym polskiej. Nastąpiło gwałtowne przejście do kolektywizacji i gospodarki nakazowo-rozdziałowej, czego efektem był głód na Ukrainie oraz zaplanowane na szeroką skalę represje w stosunku do mniejszości narodowych. Przed masowymi aresztowaniami nie chroniła już ani przynależność do partii komunistycznej, ani zasługi dla ZSRR. Represje dotknęły zarówno wysokich funkcjonariuszy państwowych, jak również zwykłych robotników i chłopów polskiego pochodzenia.

W projekcie zaangażowane były następujące osoby:

- 1) **Dr hab. Stanisław STEPIEŃ, prof. PANS** – historyk dziejów najnowszych, **kierownik projektu**, dyrektor Południowo-Wschodniego Instytutu Naukowego w Przemyślu;
- 2) **Dr Anna SICIĄK** – historyk kultury XIX i XX wieku, bibliograf, bibliotekoznawca;
- 3) **Mgr Bogumiła KOWAL** – historyk, archiwista;
- 4) **Mgr Anna ZELWAK** – filolog ukrainista, tłumacz;
- 5) **Lic. Ludmiła KOZŁOWSKA** – filolog ukrainista, tłumacz;
- 6) **Mgr Ryszard T. ŁAMASZ** – kierownik Biura Instytutu, koordynacja techniczna projektu.

Główne rezultaty projektu:

- 1) zdigitalizowanie 150 stron dokumentów zebranych podczas wspomnianych kwerend w archiwach ukraińskich, opracowanie i umieszczenie ich metryczek na stronie Instytutu: www.pwin.pl
2. wydanie drukiem publikacji źródłowej pt. *Polacy na Ukrainie. Zbiór dokumentów*, cz. 1: *Lata 1917-1939*, t. 12, nakład 500 egz. Wcześniej w ramach różnych projektów wydano 11 tomów obrazujących życie społeczne ludności polskiej w warunkach sowieckiego reżimu w latach 1917-1939, a także 4 tomy dotyczące lat 1939-1945 oraz 3 tomy odnoszące się do okresu 1945-1991;
- 3) rozpowszechnienie wymienionej wyżej publikacji, przez rozesłanie bezpłatnie do czołowych bibliotek uniwersyteckich naukowych oraz powszechnych, w tym części egzemplarzy na Ukrainie.

Zainteresowanych powyższą tematyką zapraszamy do współpracy. Nasz adres internetowy: instytut@pwin.pl